

OPETUS- JA VIRIKEAINEISTO

Miroslaw Balka: *Signaalit*

IHME-teos 2013

Teksti: Kaija Kaitavuori

Oheisaineisto on tarkoitettu Miroslaw Balkan teokseen tutustumisen tueksi ja keskustelujen pohjaksi. Se on suunnattu erityisesti opettajille, ohjaajille ja erilaisten ryhmien vetäjille, jotka käsittelevät teosta oppilaiden tai muiden keskustelukumppaneiden kanssa, mutta toimii toivottavasti ajatusten herättäjänä myös yksittäisille taiteenkatsojille. Aineisto osin esittelee Balkan IHME-teosta ja aikaisempaa taidetta, osin laajentaa keskustelua muille alueille ja muihin taiteilijoihin.

KEHO

Kun taideteos on esillä näyttelyssä, sen ohessa teoslapussa ilmoitetaan yleensä tekijän ohella teoksen nimi ja mitat. Miroslaw Balka on tehnyt useita teoksia, joiden nimi ja mitat ovat sama asia. Esimerkiksi Nykytaiteen Museo Kiasman kokoelmiin kuuluva teos vuodelta 1994 on nimeltään 250x380x0,3, 2x(190x60x59) ja sisältää nimessä mainitun kokoiset osat (yksi iso ja kaksi pientä, mitat ovat senttimetrejä).

Miroslaw Balka, 250x380x0,3, 2x(190x60x59), 1994, teräs, linoleumi. Nykytaiteen museo Kiasma.
Kuva: Valtion taidemuseo / Kuvataiteen keskusarkisto / Pirje Mykkänen.

Näin nimettyjen teosten lähtökohtana ovat taiteilijan kehon ja sen ulottuvuuksien mitat. Balka hahmottaa tilaa omalla kehollaan: Millaisen tilan minä otan, mihin asti ulotun. Teokset ovat yhtä aikaa abstrakteja ja käsitteellisiä sekä konkreettisia ja aineellisia. Niiden aineellisuutta lisää se, että materiaalit ovat peräisin taiteilijan omasta elämästä. Kiasman teoksessa käytetty tuhka on taiteilijan uunista, linoleumi lapsuuden kotitalosta.

Teos 250x380x0,3, 2x(190x60x59) oli esillä Kiasman avajaisripustuksessa vuonna 1998. Sitä varten upouuden museon lattiasta rouhittiin 250x380 cm kokoiselta alalta pois kolmen millin kerros. Se täytettiin tuhkalla, joka tasoitettiin lattiapinnan tasoon. Tuhkaneliön vieressä oli ruosteinen laatikkomainen esine, jossa oli kaksi samankokoista kaukaloa; niihin mahtuisi makaamaan Balkan kokoinen ihminen. (Teos on parhaillaan esillä uudemman kerran osana *Tosi kyseessä* -näyttelyä ja nähtävissä Kiasmassa 10.3. asti.)

Ars 95 -näyttelyssä Balka toi Helsingin keskustaan veistoksia nimeltään ja mitoiltaan 200x74x56, joiden sisään mahtui seisomaan, ikään kuin pieneen koppiin tai kuoren sisään. Tämä sisätila oli lämmitetty 37-asteiseksi, ruumiinlämpöiseksi. Balkan teokset ovat siis paikkoja myös muille ihmisille – tiloja, joista ottaa mittaa. Tate Modernin sisääntulohalliin vuonna 2009 toteutetun teoksen *How it is* mittasuhteet kuitenkin ottivat voiton ihmisestä. Se oli valtava musta tila, johon katsoja nousi loivaa ramppia pitkin ja katosi pimeyteen kuin mustaan aukkoon. Kokemus oli pikemminkin tilan katoaminen, kun näköaisti ei enää tarkentanut etäisyyksiä.

Balkan IHME-teos poikkeaa hieman hänen aiemmasta tuotannostaan; siinä ei ole kyse tilallisesta tai esineellisestä teoksesta vaan viestin välittämisestä ihmiseltä toiselle. Sekin kuitenkin rakentuu ihmiskehon varaan: *Signaalit* käyttää ihmiskehoa, sen liikkeitä ja ulottuvuuksia viestintään. Kyseessä ei ole fyysinen ilmaisu tai mielialojen välittäminen vaan tiukasti koodattu tapa viestiä symbolein ja merkein. Käsivarsien jatkeena olevat liput artikuloivat asennot ja liikkeet selkeämmin havaittaviksi. Merkin rakentuminen perustuu kehon, tilan ja suuntien yhteispeliin. *Signaalit* on samalla tavalla systemaattinen kuin Balkan mittoihin perustuvat teokset; merkit voisi niin halutessaan ilmoittaa asteina ympyrän kehällä. Tällä kertaa keho viestii visuaalisesti ja sen sanoma ulottuu omia fyysisiä ulottuvuuksiaan kauemmas.

Keskustelunaiheita:

Balkan Kiasman teoksen toteutuksesta voi katsoa videon täältä:

<http://www.youtube.com/watch?v=nKhZsYN-FkU>. Keskustelkaa teoksen suhteesta tilaan, jossa se on esillä, ja teoksen toteutusprosessista – miten se poikkeaa tavanomaisesta teoksen ripustamisesta tai esittämisestä.

Tate Modernin teoksesta *How it is* löytyy aineistoa täältä:

<http://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/unilever-series-miroslaw-balka-how-it> Klikkaa explore-linkkiä päästäksesi multimedia-aineistoon.

Myös vuoden 2009 IHME-taiteilija Antony Gormley käyttää omaa kehoaan taiteensa lähtökohtana. Tutustukaa Gormleyn taidetta koskevaan opetusaineistoon

(http://www.ihmeproductions.fi/doc/opetusmateriaali/IHME_projektin_opetus_aineisto.pdf ks. kohta Keho) ja hänen teoksiinsa taiteilijan kotisivulla www.antonygormley.com ja vertailkaa tapoja, joilla nämä taiteilijat käsittelevät ruumiillisuutta.

KOMMUNIKAATIO

Balkan *Signaalit* ottaa käyttöön viestintämenetelmän ajalta ennen kännyköitä. Lippuviestintä ei perustu ylipäätään mihinkään sähköiseen viestin muuntamiseen ja välittämiseen vaan pelkästään kuvioihin, jotka lähettäjä tuottaa ja havaitsija näkee sellaisenaan. Menetelmää on käytetty etenkin merellä, jossa näkyvyys on hyvä mutta ääni ei kanna riittävän pitkälle, ja kun pitäisi esimerkiksi saada selkoa lähestyvän aluksen aikeista. Kiikareiden avulla viittomista saa selvää kaukaakin. Useamman välittäjän viestiketjussa sanoma voi kulkea pitkiä matkoja huomattavan nopeasti – näin kulkee myös Balkan *Signaalit*, kaupungin halki välittäjältä toiselle.

Viittoiluvaakkosten kolme ensimmäistä kirjainta. Aakkosoppaan löydät sivulta: www.ihmefestival.fi

Ihmiset ovat keksineet muitakin tapoja välittää viestejä etäisyyksien päähän ennen puhelimia tai radiolähettämiä. Viikingit sytyttivät kokkotulia

varoitukseksi saapuvista vihollislaivoista ja Pohjois-Amerikan intiaanit lähettivät savumerkkejä. Afrikkalainen rummutus taas perustuu kuulohavaintoon ja viesti välittyy kauas ilman näköyhteyttä; siten saattaa vaikka kutsua naapurikylän parantajan auttamaan käärmeenpureman saanutta. Kaukoviestintä on avointa kaikille, joten ainoa tapa salata viesti on sopia koodista ja rajata tieto siitä vain asianosaisille. Kirjekyyhkyjä puolestaan on käytetty välittämään rajattuja ja tarkoin kohdennettuja sanomia. Kyyhkyt ovat kuljettaneet niin sodan kuin rakkauden viestejä, usein ylittäen rajalinjoja jotka erottavat ihmiset toisistaan.

Rajatun joukon viestintää ovat olleet myös merkit, joita kulkurit – tai oikeammin kiertelevät työläiset – jättivät jälkeensä perässä tuleville. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Amerikassa näitä rautateillä liikkuvia matkaajia kutsuttiin hoboiksi. Charlie Chaplin on ikuistanut hahmon elokuvahistoriaan. ”Hoboglyfit” olivat esimerkiksi aitaan viillettyjä viivoja ja rasteja, jotka kertoivat uusille seudulle tulijoille, oliko talo suosiollinen satunnaisen matkailijan yöpymis- tai ravinnontarpeille ja missä taas vastassa oli vihainen koira tai emäntä.

Yhä edelleen kaupunkiympäristössä löytyy paljon merkkejä ja viestejä. Osa niistä on virallisia, esimerkiksi liikkumisen ohjeiksi tarkoitettuja, mutta kaupungista löytyy myös erilaisten alakulttuurien viestejä – tarroja, graffiteja, flaiereita yms. Niiden kieltä ymmärtävät vain asiaan vihkiytyneet. Myös *Signaalit* liittyy kaupunkielämän kysymyksiin – tosin kysymykset on nyt tarkoitettu pohdittaviksi yhteisesti, ei vain pienen piirin kesken.

Taidetta ylipäätään on ollut tapana ajatella eräänlaisena viestintänä. Tämän ajatuksen mukaan taiteilija ’koodaa’ teokseensa ajatuksen, tunteen tai muun aiheen, jonka katsoja puolestaan ’dekoodaa’ vastaanottaessaan teoksen ja toisin sanoen joko tuntee tai ymmärtää, mitä taiteilija on halunnut sanoa. Usein taiteesta myös puhutaan omana kielenä, jota pitää opetella ymmärtääkseen taidetta. Taiteen katsomiseen siis oppii ja harjaantuu katsomisen myötä, mutta mikään teos tuskin kuitenkaan tyhjenee pelkästään koodia purkamalla. Nykyään ajatellaan mieluummin, että katsoja täydentää teoksen omilla kokemuksillaan ja tulkinnoillaan – merkitykset syntyvät kommunikaatioprosessissa teoksen kanssa ja sen ympärillä.

Keskustelunaiheita:

Tutustu kulkureiden merkkikieleen täältä:

<http://www.worldpath.net/~minstrel/hobosign.htm> Kehitä oma järjestelmä esimerkiksi koulutovereidesi tai muun ryhmän kesken. Mitä sillä voisi viestiä,

millaisia viestejä voisi jättää kaupunkiin tai koulumatkalle? Onko sinulla jo olemassa salakieli tai salakirjoitus ystäväsi kanssa? Katso myös ”Modern day hobos”: <http://weburbanist.com/2010/06/03/hoboglyphs-secret-transient-symbols-modern-nomad-codes/>

Viestikyyhkyjä käytetään myös taiteessa: *Project Pigeon* www.project-pigeon.co.uk on taidehanke Englannissa. Kyyhkyjen kasvattaminen on kahden taiteilijan projekti, johon liittyy erilaisia tapahtumia ja workshoppeja. Alexandra Lockett kertoo projektista Meidän IHMEessä 12.4.

Mieti millaisia näkyviä tai kuuluvia viestisignaaleja käytämme ja tunnistamme nykyään omassa elämänympäristössämme.

Millainen olisi viesti, jonka kuka tahansa voisi ymmärtää riippumatta aiemmista kokemuksista ja tiedoista? Tätä on mietitty, kun avaruusluotaimen mukana on lähetetty kuvallinen viesti, jonka mahdollisesta vastaanottajasta ei ole mitään tietoa: tavoitteena on viesti joka olisi kirjaimellisesti universaalisesti ymmärrettävä. Katso tästä, miltä viesti näyttää <http://fi.wikipedia.org/wiki/Tiedosto:Pioneer10-plaque.jpg>. Mitä se mielestäsi kertoo? Mitä vastaanottajan oletetaan osaavan / tietävän, jotta viestin ymmärtäminen onnistuisi? Myös taiteilija Trevor Paglen on halunnut lähettää kuvia avaruuteen. Lue tästä, mitä ja miksi (englanniksi): <http://artpulsemagazine.com/“but-i-could-be-wrong”-interview-with-trevor-paglen>

Lippuviittomat perustuvat kieleen: joka kirjaimelle on oma merkki. Liikennemerkkit puolestaan ovat symboleita, jotka perustuvat osin analogisiin merkkeihin (merkit muistuttavat kohdettaan), osin täysin satunnaisiin sovittuihin kuvioihin (merkeillä ei ole suoraa yhteyttä viittauskohteeseen). Yksi IHME-teokseen liittyvä työpaja on Otto Karvosen vetämä liikennemerkkityöpaja. Sen tuloksia sekä muita taidekasvatusprojekteja esitellään myös Meidän IHMEessä 12.4.

KESKUSTELU TAITEENA

Balkan lippuviestit johdattavat ihmiset paikkaan, jossa keskustellaan jostain alueen ihmisten esiin nostamasta aiheesta. Keskustelusta on tullut suosittu taiteen muoto nykytaiteessa. Viime aikaisissa kirjoituksissa on jopa syntynyt käsite ’keskustelutaide’; se on taiteilija Lea Kantosen antama suomennos taiteelle, joka syntyy ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja joiden pohjana on keskustelu ihmisten tai ihmisryhmien välillä. Ajatus perustuu amerikkalaisen tutkijan Grant Kesterin luomalle käsitteelle *dialogical art*, jota

hän käsittelee teoksessaan *Conversation Pieces*. Hän käy kirjassaan läpi taideprojekteja joissa keskustellen kehitellään ratkaisuja määriteltyihin tilanteisiin ja ongelmiin.

Keskustelutaide on osa 1990-luvulla yleistynyttä nykytaidetta joka ei luo ensisijaisesti esineitä vaan tilanteita ja kohtaamisia; niissä ihmisten osallistuminen on keskeisessä osassa. Osallistavia ovat olleet myös muutamat aiemmat IHME-teokset: Antony Gormleyn teoksessa *Savi ja kollektiivinen keho* (2009) kokoonnuttiin työstämään yhteistä savimassaa omiksi teoksiksi ja Christian Boltanskin *Sydänarkisto* (2012) edellytti ihmisten saapumista äänitysstudioon, jossa tallennettiin sydänääniä yhteiseen arkistoon. Balkan teoksessa on tällä kertaa keskiössä kommunikointi ja keskustelu.

Antony Gormley, *Savi ja kollektiivinen keho*, IHME-teos 2009. Kuva: Kai Widell.

Erilaiset keskustelevat salongit ovat toki kuuluneet taiteen historiaan jo aiemmin: Viime vuosituhaten alkupuolen taiteen harjoittajat ja kulttuuripersoonat kokoontuivat keskustelemaan ajankohtaisista taiteen ja yhteiskunnan aiheista jonkun kotiin. Yksityinen tila muuttui hetkeksi julkiseksi. Nykyisissä keskustelemissa tai osallistavissa taideprojekteissa taiteilijat luovat puitteet tilanteille, joissa osallistujat tuottavat sisältöä yhteisvoimin. Taiteilija tavallaan luovuttaa pois omaa valtaansa päättää siitä, millainen lopputulos taideteoksesta syntyy: sitä määräävät yhtä lailla taiteen katsojat ja yleisöt, joista on tullut osallistujia ja yhteistyökumppaneita. Taiteilijan rooli on toimia aloitteen tekijänä, rajojen määrittelijänä ja toiminnan ohjaajana.

Osallistumisen tilanne voi olla avoin, jolloin kuka tahansa voi tulla mukaan, tai se voidaan määritellä etukäteen jollekin ryhmälle. Balkan projektissa

mukaan kutsuttiin kaupunginosayhdistyksiä. Projekti kokoaa yhteen ihmisiä eri kaupunginosista keskustelemaan heitä koskevista asioista. Ihmiset määrittelevät itse, mikä kysymys on olennainen. Tämä kysymys tuodaan julkiseksi lippuviestinä ja avoimessa keskustelutilaisuudessa.

Signaalit projekti linkittyy tältä osin lähidemokratian kehittämiseen.

Helsingissä on pohdittu tapoja avata asukkaille enemmän osallistumismahdollisuuksia keskusteluun ja päätöksentekoon aluettaan ja ympäristöään koskevissa asioissa muutoinkin kuin äänestämällä kerran neljässä vuodessa. Yhteisötaiteessa laajemminkin on ollut keskeisenä juonena alueiden toiminnan ja elinolosuhteiden parantaminen. Yhteisötaiteilijan on usein nähty toimivan osallistumisen innoittajana ja toiminnalle on asetettu toiveita myös konkreettisten parannusten aikaansaamiseksi. Toimintaa on myös kritisoitu siitä, että se toimii näennäistasolla, että projektit ovat irrallaan todellisista yhteiskunnallisista epäkohdista. Balkan projekti tarjoaa mahdollisuuksia ainakin julkiseen keskusteluun paikallisista aiheista, mutta nähtäväksi jää, onko keskusteluilla käytännön vaikutusta yhteiskunnan asioihin – taideteoksen sisältöä ne joka tapauksessa muokkaavat osallistujien päättämällä tavalla.

Keskustelunaiheita:

Tutustu keskustelutaiteeseen: Lea Kantonen *'Keskustelutaide ja keskustelun estetiikka'* (teoksessa *Taide keskellä elämää*, toim. Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo ja Pekka Korhonen. Helsinki: Like/Kiasma, 2007, 127–129). Katso myös Grant Kester, *Conversation Pieces* (University of California Press, 2004). Lea ja Pekka Kantonen ovat toteuttaneet useita projekteja, joissa he ovat luoneet tilanteen tapahtumille ihmisten välisille kohtaamisille. Tällainen on etenkin *Tel'tta*, ks. Lea Kantonen, 2005, *Tel'tta - Kohtaamisia nuorten työpajoissa*. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 54.

Goshka Macuga on myös kiinnostunut neuvotteluista ja keskusteluista. Hän on mm. luonut taideteoksen, jota voi käyttää kokoustilana taidenäyttelyssä. Mikä vaan ryhmä voi varata tilan käyttöönsä näyttelyn aikana. Tältä sivulta voi katsoa mm. millaisista aiheista pöydän ääressä on keskusteltu Lontoossa: <http://www.whitechapelgallery.org/exhibitions/the-bloomberg-commission-goshka-macuga-the-nature-of-the-beast>

Miettikää mikä tällaisissa projekteissa on varsinainen taideteos. Kuka on taitelija, kuka osallistuja, kuka katsoja?

Tutustu Helsingin demokratiaryhmän toimintaan <http://demokratia.hel.fi/>. Opiskele mitä tarkoittaa osallistava demokratia ja millaisia ovat suoran

kansalaisvaikuttamisen tavat: Rolf Büchi, *Kohti osallistavaa demokratiaa* tai Saara Ilvessalo & Jaakkola Henrik (toim.) *Kansan valta – Suora demokratia Suomen politiikan pelastuksena*, tai Bruno Kaufmann, Rolf Büchi ja Nadja Braun, *Opas suoraan demokratiaan*, netissä

http://www.kansanvalta.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=Suora_demokratia_taitto_LR.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243790324351&blobheadername1=Content-

[Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf](#) Toimiiko omalla alueellasi kaupunginosayhdistystä, ota selvää mitä se tekee ja miten sen toimintaan voi osallistua?

TAIDETTA ÄÄRITILLOISTA

Monet Miroslaw Balkan teokset liittyvät historian traagisiin tapahtumiin tai hiljaisiin draamoihin. Teokset eivät julista mitään, ne ovat äänettömiä ja jättävät paljon sanomatta, mutta ovat painavia asioista, joista ei voi sanoin puhua. Hänen teoksissaan ja niiden materiaaleissa – tuhka, saippua, ruostunut teräs... – on nähty viitteitä juutalaisvainoihin; myös Tate Modernin teoksen mustaa tilaa on tulkittu viitteenä junavaunujen pimeyteen ja määränpään lopullisuuteen. Balkan uudemmat videoteokset on kuvattu keskitysleirien paikoilta: Vaatimaton maisema ei itsessään paljasta mitään, vain paikkojen nimet ja katsojan tieto niiden historiasta tuo niihin ankean sisällön.

Kuolema on ollut läsnä Balkan elämässä epäsuorasti lapsuudesta lähtien. Isä oli hautakiviveistäjä ja Balka varttui ja asuu edelleen Treblinkan lähellä. Vaikka hän on syntynyt sodan jälkeen, oli Puolan juutalaisten kohtalo läsnä hänen nuoruudessaan. Siitä ei kuitenkaan avoimesti puhuttu, mutta historian muisti oli läsnä epäsuorasti ja sitäkin painostavampana. Ei ehkä ole ihme, että hänet valittiin myös suunnittelemaan Baltian alueen uudemman katastrofin, Estonia-aluksen uppoamisen, muistomerkki Tukholmassa 1998. Se on yksi hänen lämmitetyistä veistoksistaan: se pysyy ihmisruumiin lämpöisenä säästä riippumatta.

Tavallaan myös *Signaalit* – positiivisesta yhteisöllisyydestä huolimatta – voi viestiä katastrofista. Jos joudumme joskus tosissaan palaamaan lippuviittomien käyttöön, on selvä että asiat eivät ole hyvin. Silloin teknologinen infrastruktuuri, jonka varaan meidän turvamme ja olemassaolomme perustuu, on kärsinyt pahoja vahinkoja tai kokonaan romahtanut. Se ei ehkä ole edes niin epätodennäköinen tulevaisuusvisio, sillä öljyyn, sähköön ja digitaaliseen teknologiaan perustuva yhteiskunta on

haavoittuva; jos sota tai luonnonkatastrofi sen tuhoaa, historia ja tulevaisuus yhtyvät.

Keskusteluaiheita:

Myös viime vuoden IHME-taiteilijan Christian Boltanskin taiteessa on sota-aikaan ja juutalaisvainoihin liittyvä katastrofin alavire. Katso oheismateriaali, kohdat 'Katoavuus' ja 'Kuolema':

<http://www.ihmeproductions.fi/doc/opetusmateriaali/Virikeaineisto2012IHME.pdf> Keskustelkaa yhteyksistä ja eroista. Millä tavalla taide antaa välineitä käsitellä vaikeita asioita eri tavalla kuin historiallinen dokumentti?